

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПРОПОРЦІЙ ЗА ДАНИМИ ТАБЛИЦІ “ВИТРАТИ-ВИПУСК”

У статті розглянуто напрямки дослідження показників одної з таблиць національних рахунків - таблиці “витрати-випуск”. Висвітлено її роль для характеристики процесів відтворення та взаємовідносин між видами економічної діяльності. Проаналізовано структуру, структурні зрушення та основні тенденції стосовно видобувних, обробних та інших видів діяльності, що надають послуги.

The directions of research of parameters of one of the tables of national accounts – the table “inputs-ceiling” are considered in this article. The role of this table for the characteristic of processes of mutual relations between kinds of economic activities is covered. Structural shifts and the tendencies concerning extracting, processing and other kinds of activity that give services are analysed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Складовою частиною національних рахунків України є таблиця “витрати-випуск”. Вона дає розгорнуту характеристику процесів відтворення та взаємовідносин між видами економічної діяльності. Дані таблиці дозволяють застосувати її для характеристики потоків товарів і послуг, аналізу структури та структурних зрушень в економіці, виявлення макроекономічних пропорцій, прогнозування економічних процесів.

Таблиця “витрати-випуск” використовує ідентичні з системою національних рахунків показники та методологію їх обчислення. Вона виконує функцію деталізації рахунків товарів і послуг, виробництва, утворення і використання доходу, капіталу.

Проте можливості застосування інформації, що міститься в таблиці, використовуються далеко не повною мірою. Це стосується насамперед вивчення взаємовідносин між основними видами економічної діяльності – видобувної, обробної та інших видів діяльності, що надають послуги, та тенденцій їх розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Автором методу “витрати-випуск” є американський економіст російського походження В.В. Леонт'єв. За свою розробку він був удостоєний Нобелівської премії з економіки в 1973 р. Прообразом розробленого їм методу став баланс народного господарства СРСР (1926 р.).

Перший звітний міжгалузевий баланс України за методологією балансу народного господарства було розроблено в 1966 році. За цією методологією відтворювальний процес у міжгалузевому балансі розглядався крізь призму матеріально-речової збалансованості та на підставі поділу економіки на виробничу й невиробничу сфери. Недолік такого балансу полягав у тому, що кінцевий продукт включав матеріальні витрати галузей сфери нематеріальних послуг, а чиста продукція (національний дохід) – оплату послуг галузей нематеріального виробництва, спожитих у процесі виробничої діяльності (проміжне споживання). Тому показники проміжного споживання, чистої продукції і кінцевого використання були непорівнянні із міжнародною практикою і не давали змоги безпосередньо визначити обсяг валового внутрішнього продукту та інших агрегатів СНР.

З 1993 р. в Україні розпочалася щорічна розробка міжгалузевого балансу за методологією СНР. У 2000 р., після того, як в Україні було впроваджено такий міжнародний стандарт як Класифікація видів економічної діяльності, замість терміну “міжгалузевий баланс” став вживатися термін таблиця “витрати – випуск”.

Сьогодні проблемами аналізу показників таблиці “витрати-випуск” займаються такі вітчизняні та зарубіжні вчені як Кулагіна Г.Д., Башкатов Б.І., Рябушкін Б.Т., Моторин Р.М., Герасименко С.С., Головка В.А.. [1,с.374-392; 2,с.481-519; 3,с.172-178; 4,с.129-135].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. На основі інформації, що міститься в таблиці “витрати-випуск”, можна здійснювати ряд аналітичних розрахунків, які дозволяють робити науково обгрунтовані висновки щодо результатів процесу відтворення в країні.

Разом з цим, у публікаціях останніх років, присвячених означеній проблемі, не в повній мірі аналізуються окремі питання та здійснюються необхідні розрахунки. Так, дослідження має стосуватися вивчення галузевої структури валового випуску України та її динаміки. Не менш важливим є аналіз вартісної структури випуску, тобто визначення питомої ваги проміжного споживання, оплати праці найманих працівників, чистих податків на виробництво та валового прибутку у випуску. Дані таблиці дозволяють здійснювати аналіз структури проміжного споживання видів діяльності, а також визначати величину й структуру проміжного попиту в розрізі його галузевої номенклатури. У роботі здійснено спробу відповідного дослідження на основі таблиць “витрати-випуск”

Мета статті. Метою даного дослідження є аналіз динаміки макроекономічних пропорцій за ознакою видобувних, обробних та інших видів діяльності, що надають послуги. Джерелом інформації є основний міжнародний стандарт у сфері статистики – система національних рахунків, і, перш за все, одна з таблиць системи - таблиця “витрати-випуск” [5,с.46-47; 6,с.51-53; 7,с.17-19].

Для досягнення мети в статті ставляться такі завдання: 1) висвітлити та пояснити зміст основних показників таблиці “витрати-випуск”; 2) проаналізувати структурні зрушення валового випуску України за видами діяльності; 3) дослідити вартісну структуру валового випуску за видами діяльності та її зрушення за 4 роки; 4) віддзеркалити галузевий склад проміжного попиту та проміжного споживання.

Виклад основного матеріалу. Таблиця “витрати-випуск” характеризує процеси відтворення в економіці за матеріально-речовим та вартісним складом щодо видів економічної діяльності. Тобто схема міжгалузевого балансу за методологією СНР показує, як продукт, вироблений у галузях економіки, використовується на проміжне і кінцеве споживання, нагромадження та експорт, а також характеризує структуру витрат.

Таблиця “витрати-випуск” складається з трьох основних частин, які мають назву квадрантів (таблиця 1). I квадрант характеризує взаємозв'язки галузей економіки у споживанні товарів і послуг, тобто проміжне споживання, II квадрант відображає структуру кінцевого використання валового внутрішнього продукту (ВВП), а III містить вартісну структуру ВВП та імпорту. IV квадрант у моделі не заповнюється.

У колонках таблиці “витрати-випуск” відображено вартісний склад валового випуску за видами економічної діяльності в розрізі витрат окремих видів товарів і послуг, використаних у процесі виробництва (I квадрант) та доданої вартості (III квадрант). У рядках – використання кожного виду товарів і послуг на проміжне споживання і кінцеве використання. Для кожного виду діяльності загальний обсяг

випуску дорівнює обсягу використання. Як випущені, так і використані товари та послуги відображено за вартістю їх споживання, тобто із включенням торгово-транспортної націнки та чистих податків на продукти, у фактичних цінах звітного року.

У II-му квадранті відображено кінцеві споживчі витрати на придбання товарів і послуг, валове нагромадження, експорт та імпорт.

Таблиця 1

Схема таблиці “витрати-випуск” у цінах споживачів

	Проміжне споживання	Кінцеве використання				Всього використано
	Види економічної діяльності	Кінцеві споживчі витрати	Валове нагромадження	Експорт	Імпорт	
Товари (послуги) в цінах споживачів, використані у виробництві	I квадрант	II квадрант				
Оплата праці найманих працівників Податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт Валовий прибуток, змішаний дохід	III квадрант					
Валовий внутрішній продукт						
Випуск						

Валовий внутрішній продукт (III квадрант) показаний як сума утворених первинних доходів, одержаних у результаті безпосередньої участі в процесі виробництва.

Дані таблиці дозволяють обчислити ВВП трьома методами. На стадії його виробництва ВВП розраховується як різниця між валовим випуском і проміжним споживанням; на стадії розподілу доходу – як сума оплати праці найманих працівників, чистих податків на виробництво та імпорт та валового прибутку, змішаного доходу; на стадії його кінцевого використання – як сума кінцевих споживчих витрат, валового нагромадження та сальдо експорту-імпорту.

Таблиця “витрати-випуск” дає можливість здійснювати аналіз процесів відтворення та взаємовідносин не тільки між галузями економіки, але й між більш укрупненими групами. Одним з принципів виділення видів економічної діяльності є їх

розподіл за ознакою видобувних, обробних та інших видів діяльності, що надають послуги.

До видів діяльності, що здійснюють видобуток сировини належать (згідно із Класифікацією видів економічної діяльності):

- сільське господарство, мисливство та лісове господарство,
- рибне господарство,
- добувна промисловість.

Види діяльності, що обробляють сировину, такі:

- обробна промисловість,
- виробництво та розподілення електроенергії, газу та води.

Видами діяльності, що надають послуги, є:

- будівництво,
- оптова і роздрібна торгівля,
- готелі та ресторани,
- транспорт і зв'язок,
- фінансова діяльність, операції з нерухомістю,
- державне управління,
- освіта,
- охорона здоров'я,
- інші види діяльності.

Нами здійснено аналіз динаміки макроекономічних пропорцій саме за ознакою видобувних, обробних та видів діяльності, що надають послуги.

Так як структура за видами діяльності по будь-яким напрямкам досить інертна і щорічні зміни рівнів незначні, нами розглядалася інформація за 2003, 2005 та за 2007 рр.

Таблиця “витрати-випуск” дозволяє розрахувати та проаналізувати структуру валового випуску за видами діяльності (таблиця 2).

Таблиця 2

Структура валового випуску України за видами діяльності

(відсотків)

Рік	Валовий випуск	У тому числі за видами економічної діяльності		
		видобувні	обробні	що надають послуги
2003	100	15,4	48,1	36,5
2005	100	14,7	48,0	37,3
2007	100	11,1	47,4	41,5

Дані таблиці свідчать про поступове збільшення частки випуску видів діяльності, що надають послуги, в загальному випуску України (на 13,7 % за 4 роки). Ця тенденція супроводжується відповідним зменшенням питомої ваги видобувних та обробних галузей економіки. Така ситуація цілком відповідає явищу заміщення вітчизняної продукції, перш за все, обробних галузей, імпортними товарами.

За даними граф таблиці “витрати-випуск” нами досліджено вартісну структуру валового випуску за видами економічної діяльності (таблиця 3).

Ми бачимо, що у видобувних галузях просліджується поступове зростання питомої ваги оплати праці у валовому випуску (за аналізований період вона зросла на 32,7 %) та зменшення питомої ваги чистих податків на виробництво (на 75 %).

У галузях, що надають послуги, звертає увагу зростання частки проміжного споживання у валовому випуску (з 42,4 % у 2003 р. до 46,8 % у 2007 р.).

Структурні зрушення за іншими характеристиками вартісного складу валового випуску за аналізований період виражені не явно, чіткої тенденції не демонструють.

Таблиця 3

Вартісна структура валового випуску України

(відсотків)

Види економічної діяльності	Валовий випуск	У тому числі			
		Проміжне споживання	Оплата праці	Чисті податки на виробництво	Валовий прибуток, змішаний дохід
Видобувні					
2003 р.	100	59,7	11,3	1,6	27,4
2005 р.	100	60,3	11,7	1,3	26,7
2007 р.	100	57,8	15,0	0,4	26,8
Обробні					
2003 р.	100	76,0	11,0	5,9	7,1
2005 р.	100	77,7	11,4	5,2	5,7
2007 р.	100	73,5	11,0	7,6	7,9
Що надають послуги					
2003 р.	100	42,4	29,3	3,6	24,7
2005 р.	100	43,2	26,8	3,1	26,9
2007 р.	100	46,8	29,7	2,9	20,6

Наступним кроком дослідження є проведення аналізу структури проміжного споживання окремих видів діяльності на основі даних граф I квадранта таблиці “витрати-випуск”.

Результати розрахунків свідчать про таке (таблиця 4). У видобувних галузях основну частку проміжного споживання складає продукція самих видобувних видів діяльності. Аналогічна ситуація із обробними видами діяльності (питома вага товарів і послуг, створених саме в обробних галузях складає найбільшу частку проміжного споживання), і з видами діяльності, що надають послуги.

Проте тенденції зміни структури проміжного споживання, що склалася в 2003 р., різні.

У проміжному споживанні видобувних галузей частка продукції самих видобувних видів діяльності за розглянуті роки зменшилася (за 2004-2005 рр. – на 5,3 %, а за 2006-2007 рр. – на 13 %). Стосовно обробних галузей, ситуація протилежна: питома вага продукції обробних видів діяльності у проміжному споживанні поступово збільшується (за 4 роки – на 5,7 %).

Подальший аналіз таблиці 4 дозволяє констатувати суттєве збільшення у структурі проміжного споживання і видобувних, і обробних видів діяльності, продукції галузей, що надають послуги.

Для усіх видів економічної діяльності характерним є зниження за розглянутий період частки товарів і послуг видобувних галузей економіки.

Таблиця 4

Питома вага використаних товарів і послуг окремих видів діяльності у проміжному споживанні

(відсотків)

Види економічної діяльності	Проміжне споживання	Товари і послуги видів діяльності		
		видобувних	обробних	що надають послуги
Видобувні				
2003 р.	100	47,2	29,2	23,6
2005 р.	100	44,7	30,1	25,2
2007 р.	100	38,9	31,4	29,7
Обробні				
2003 р.	100	30,5	44,2	25,3
2005 р.	100	27,3	46,5	26,2
2007 р.	100	21,9	46,7	31,4
Що надають послуги				
2003 р.	100	6,0	41,5	52,5
2005 р.	100	4,9	36,4	58,7
2007 р.	100	4,5	41,1	54,4

Аналіз даних I квадранта за рядками дозволяє визначити частку продукції певного виду діяльності, використану на виробничі потреби у різних сферах.

Таблиця 5

Структура проміжного попиту на продукцію певного виду діяльності у проміжному споживанні окремих видів діяльності

(відсотків)

Види економічної діяльності	Проміжний попит	Товари і послуги видів діяльності		
		видобувних	обробних	що надають послуги
Видобувні				
2003 р.	100	26,4	67,9	5,7
2005 р.	100	26,4	68,3	5,3
2007 р.	100	22,7	69,4	7,9
Обробні				
2003 р.	100	10,6	63,9	25,5
2005 р.	100	10,3	67,0	22,7
2007 р.	100	7,6	61,9	30,5
Що надають послуги				
2003 р.	100	11,1	47,3	41,6
2005 р.	100	10,4	45,5	44,1
2007 р.	100	8,1	46,7	45,2

Дані таблиці 5 свідчать, що обробні види діяльності протягом досліджуваного періоду є основними споживачами продукції усіх трьох галузей, включаючи самі обробні види діяльності. Причому в структурі проміжного попиту на продукцію

обробної галузі спостерігається тенденція зменшення частки видобувних видів діяльності.

У структурі проміжного попиту на продукцію галузей, що надають послуги, констатуємо збільшення частки продукції одноіменної галузі та одночасне зменшення частки продукції видобувних видів діяльності.

Висновки даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У ході дослідження було проаналізовано динаміку макроекономічних пропорцій стосовно видів економічної діяльності України.

За аналізований період продемонстровано тенденції збільшення частки випуску видів діяльності, що надають послуги, в загальному випуску України при одночасному зменшенні питомої ваги видобувних та обробних галузей.

Аналіз вартісної структури валового випуску дозволяє зробити висновки про поступове зростання питомої ваги оплати праці у валовому випуску та зменшення питомої ваги чистих податків на виробництво у видобувних галузях. У галузях, що надають послуги, звертає увагу зростання частки проміжного споживання у валовому випуску, що може свідчити про нераціональне використання ресурсів.

Подальше дослідження, яке стосується структури проміжного споживання, продемонструвало таке: в усіх галузях основну частку проміжного споживання складає продукція тих же видів економічної діяльності. Разом з цим за аналізований період спостерігається зменшення у проміжному споживанні видобувних галузей частки продукції самих видобувних видів діяльності. Стосовно обробних галузей, ситуація протилежна: питома вага продукції обробних видів діяльності у проміжному споживанні поступово збільшується. Результати розрахунків свідчать про суттєве збільшення в структурі проміжного споживання і видобувних, і обробних видів діяльності, продукції галузей, що надають послуги.

Інформація, яку містить таблиця “витрати-випуск”, дозволяє значно поглибити аналіз динаміки макроекономічних пропорцій. Так, у даній статті ми не торкалися дослідження структури кінцевого споживання ресурсів і послуг в економіці України. Важливим напрямком вивчення має стати якісний аналіз валової доданої вартості за видами діяльності. Таблиця “витрати-випуск” дозволяє також дати кількісну оцінку зовнішньоекономічним показникам, які віддзеркалюють місце України в світовій економіці.

Література

1. Национальное счетоводство / МЭСИ: Учебник / Под ред. Г.Д.Кулагиной. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 448 с.
2. Национальное счетоводство: Учебник. – 2-е изд. / Под ред. Б.И. Башкатова. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 608 с.
3. Моторин Р.М., Моторина Т.М. Система національних рахунків: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 336 с.
4. Герасименко С.С., Головка В.А., Нікітіна І.М. Система національних рахунків: Навч. посібник. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
5. Статистичний щорічник України за 2004 рік. К.: Консультант, 2007. – 592 с.
6. Національні рахунки України за 2005 рік, статистичний бюлетень / Держкомстат України – К. – 2006. – 54 с.
7. Національні рахунки України за 2007 рік, статистичний бюлетень / Держкомстат України – К. – 2008. – 20 с.

